

Oláh Sándor

Iskolanévadó ünnepek

A romániai magyar társadalom 1990 utáni életében az intézményi névadás széleskörű részvétellel zajló, gyakori ünnepi szertartás. A kommunista hatalom bukása utáni korszak új társadalmi szokása máig mozgásban, folyamatos alakulásban lévő, összetett, szimbolikus konstrukció. A névadás szertartásának koreográfiájába új elemek épülnek be, mások kirotálódnak. Ebben az írásban egyik célkitűzésünk a gyakori szertartás-szervezés indítékainak értelmezése. Válaszra váró kérdésünk: mi termeli újra változó szociokulturális környezetekben ezt a társadalmi szokást, mit mondhatunk a szervezők, résztvevők motivációiról, a jelenség virágzásának okairól? Másrészt egyetlen esemény lefolyásának részletes leírásával próbálunk bemutatni egy gyakori eseménytípust.

Az intézményi névadást időrőlő időre különböző társadalmi szintereken, eltérő fizikai környezetben megvalósított, megfigyelhető, értelmezhető társadalmi jelenségként kategorizáljuk. Vizsgálatához szemléleti kiindulópontként elfogadjuk az allport-i alapállást, miszerint „valamennyi társadalmi jelenségre érvényes alaptörvényként szögezhetjük le, hogy szüntelenül soktényezős oksággal van dolgunk” (Allport 1977:318).

Mint fennebb említettük, a kilencvenes évek megfigyelhető valósága, hogy a romániai magyarság körében, és ennek keretében a Székelyföldön is széleskörű társadalmi részvétellel zajlik az intézményi névadás. Iskolák, óvodák, napköziotthonok, kápolnák, művelődési- és sportegyesületek, szaktestületek, jégpályák sőt takarékpénztárak kapták a magyar nemzeti és lokális történelem jeles személyiségeinek neveit.

Az intézményi névadás jelenségköréből az egyik leggyakrabban szervezett esemény az **iskolanévadás**. Az alábbiakban ezt az eseménytípust tárgyaljuk általános és konkrét szinten.

A jelenségre vonatkozó ismereteinket Hargita és Kovászna megyei sajtóanyagokból, névadó ünnepségek szervezőinek, résztvevőinek kikérdezésével, illetve ilyen szerepkört vállalókkal készült interjúkból és a névadó ünnepségek hivatalos dokumentációinak tanulmányozásával szereztük. Emellett egy névadó ünnepségen résztvevő megfigyelők is voltunk. Alább ennek az eseménynek rövid leírása következik. A

* Megjelent: Miénk a tér? Szimbolikus térhasználat a székelyföldi régióban. Szerk. Bodó Julianna. Helyzet könyvek. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2000. 143–160.

bemutatott névadó ünnepségnek bizonyára lesznek helyi specialitásai, a mikrotársadalmi és fizikai környezet feltételrendszerében gyökerező sajátosságai. De az esemény leírása reményeink szerint megmutatja általában a iskolanévadó ünnepségnek mint egy sokdimenziós szimbolikus konstrukciónak a vázát.

1. Iskolanévadó ünnepség Homoródalmáson

„Bármifélek lehetnek, bárhol jelentkezhetnek saját jogukon bizonyos szimbólumrendszerek, empirikusan csak akkor válnak hozzáférhetővé számunkra, ha eseményeket figyelünk meg, s nem elvont entitásokat rendezünk egységes mintákba (Geertz 1988 :38).

1998. november 14-én a Hargita megyei Homoródalmás községben névadó ünnepséget szerveztek: a helyi nyolcosztályos általános iskola az unitárius vallásalapító Dávid Ferenc nevét vette fel.

A kezdeményezés, majd a hónapokig tartó cselekvésfolyamat előrelendítése és a szerencsés végkimenetel – a többszáz résztvevővel zajló névadó ünnepség megszervezése, a helyi értelmiségiek cselekvési területe.

A névadás kezdeményezője esetünkben egy háromtagú értelmiségi csoport volt, ők találták ki és indították útjára az ünnepi eseményt. Később több segítő kivitelező is csatlakozott kérésre vagy önkéntesen a kezdeményezőkhöz. A névadó ünnepséghez vezető cselekvésláncolat első mozzanata a névválasztás volt. Kezdetből három lehetséges változat merült fel, ezek közül választottak a szervezők. A névjavaslatok szintén körökben merültek fel. Az egyik név helyi, történeti vonatkozású: egy múlt század első felében élő, helyi születésű birtokos nemes, széki közjogi méltóság, Udvarhelyszék királybírájának Mihály Jánosnak a neve volt. A másik két történelmi személyiség az unitárius vallás megalapítója, a XVI. században élt Dávid Ferenc, és a XVII–XVIII. század fordulójának helyi születésű unitárius püspöke, Almási Gergely Mihály volt. A három személyiség közül Dávid Ferencnek nem volt közvetlen kapcsolata a névkérésők településével. Mihály János neve, érdemei – a széki közigazgatás és a székelykeresztúri unitárius gimnáziumot támogató karitatív tevékenysége – ma már nem része a helyi köztudatnak: emléke elhalványult, néhány értelmiségi kivételével, a ma élők előtt ismeretlen történeti személyiség. Hasonlóképpen nem él már a köztudatban a több mint két és fél évszázaddal korábban elhunyt egykori unitárius püspök neve, személyisége sem. Dávid Ferenc neve, egyháztörténeti jelentősége általánosan ismert a helyi unitárius lakosság körében.

A névadás alkalma

A névadást rendszerint valamilyen alkalomhoz kötik, de megtörténik az is, hogy nem található fel ünnepi eseményre felidézhető évforduló, más alkalom vagy ürügy: nincs az elnevezésre váró intézmény eredetére, a történeti időben minél messzebb visszavezethető múltra utaló dokumentum. Esetünkben a helyi unitárius egyház irattárában található feljegyzés az iskola fennállásának 265 éves múltját dokumentálja, ez az időpont került fel az iskola falán az ünnepség napján leleplezett fehér márványtáblára.

Előmunkálatok

A névadás ötletének megszületésétől a névadó ünnepség napjáig rengeteg aprómunkára volt szükség. Ezek egyrésze az ünnep és az ünnepi kellékek tervezése, koncipiálása körébe tartozik. Sok együttes átbeszélés, egyeztetés eredményeként kristályosodott ki a szükséges tárgyi, szimbolikus elemek együttese: emlékkönyv, emléktábla, plakett, ünnepi műsor. A szükséges gyakorlati munkát összehangolva kellett végezni, az emlékkönyvszerkesztéstől, emléktábla kifüggesztéstől a közös ünnepi ebéd elkészítéséig.

A gyakorlati előkészületek mellett néhány nappal a névadás előtt annak szimbolikus előkészítése is megkezdődött. Az iskolában naponta különféle programokat, vetélkedőket szervezett a tantestület. Volt rajzverseny, szavalóverseny, népdalverseny, sportvetélkedő, irodalmi verseny és párhuzamosan helytörténeti vetélkedő, ugyanakkor Dávid Ferenc munkásságához kapcsolódó vetélkedő. Ez utóbbin a kérdések részletes helyi- és egyháztörténeti ismeretekre vonatkoztak. Ugyancsak a helyi történeti emlékezet folytonosságát, illetve megteremtését szolgálta a faluban évtizedekig dolgozó, a falu temetőjében nyugvó tanítók (számszerint három) síremlékének megkoszorúzása. Ez az emlékező szertartás az iskolaünnephez kapcsolódott. Közel húsz évvel ezelőtt történt még egy ilyen gesztus, amikor a helyi dalárda száz éves évfordulóján koszorúzták meg az egykori alapító énekvezér sírját.

Az ünnepi kellékek

Az új névtábla

A magyar és román nyelvű táblát az iskola új nevével Székelyudvarhelyen egy szakvállalatnál készítették, egy helyi származású személy segítségével. Már az ünnep előtti napokban kifüggesztették. A zöld alapon fehér betűkkel (a szervezők választottak színt, méretet) készült tábla alapszínében különbözött a korábbi piros alapú, szintén kétnyelvű feliratoktól.

Emlékkönyv

Az alkalomra kiadott, igényesen kivitelezett kis könyvecske tartalma: a helyi és a faluból elszármazott értelmiségiek ez alkalomra készült dolgozatai, emlékező írásai, vallomásai, versei, a budapesti testvériskola tanárainak a faluhoz, Erdélyhez fűződő élménybeszámolói. A fényképanyag témája az iskolai élet a különböző történeti korszakokban, csoportképek iskolai osztályokról, a falu kultúrtörténeti értékei: fekvő sírkövek a XVII. századból, százados iskolatörténeti dokumentumok másolatai, képek helyi kulturális eseményekről.

Emléktábla

Az iskola falára, a főbejárat bal oldalán 2,5 m magasságban rögzített fehér márványtáblára a következő feliratot vészték: „Állíttatott a homoródalmási iskolai oktatás 265 éves évfordulóján 1998 novemberében”.

A márványtáblát a szervezők személyes ismeretség útján szerezték, egy megyeszékhelyi márványfeldolgozással foglalkozó vállalattól. Az adományozó személynek a szervezők úgy viszonzták az ajándékot, hogy meghívták az ünnepségre és az azt követő ebédre.

Emlékplakett

A Dávid Ferenc arcképét ábrázoló bronz emlékplakett egy képzőművész alkotása, az öntés a második próbálkozásra sikerült. A szükséges bronzot egy vállalkozó, az iskola egykori diákja adományozta. A plakettre és a márványtáblára függesztett zöld fenyőágból font, piros és fehér virágokkal díszített koszorú, a vidék parlamenti képviselőjének ajándéka volt. Más ajándéktárgyak: a budapest-kőbányai Szent László testvériskola igazgatója ünnepélyesen átadta a Szent László arcmását ábrázoló emlékplakettet (ez később az igazgató irodájának falára került), az Unitárius Püspökség jutalomkönyveket adományozott az iskolásoknak, számítógépet, népies festményt az iskola egykori diákjai adományoztak.

Meghívottak

A vendégek meghívása az ünnepségre a szervezés igen fontos mozzanata volt. A távoli településeken élő személyiségek meghívása, az ünnep szimbolikus térbeni kiterjesztésének eljárása. Ehhez a mozzanathoz fűződött az esemény utóélete során a legtöbb kommentár, sértődés. A meghívottak listáját a szervezők hosszas átbeszélések után állították össze. A létszám végleges megállapításánál több gyakorlati szempont is felmerült (a vendégfogadásra és közös étkezésre rendelkezésre álló fizikai tér befo-

gadóképessége, a vendégek ellátásához szükséges élelmiszerek mennyisége. Jónéhányan, akik úgy gondolták, hogy őket is megilletné a meghívás, és ez valamilyen okból elmaradt, megsértődtek. Ezeket az információkat a falu szóbeli hírforgalma szállítja. Ennélfogva valóság tartalmuk sok esetben megkérdőjelezhető is lehetne, ha ennek nyomonkövetése szempontunkból fontos volna. Az esemény utóéletéhez, szimbolikus lereagálásához kétségtelenül hozzátartoznak, személyes- és csoportviszonyulásokat fejeznek ki.

Szimbolikus személyiségek

A meghívott személyek listáját a következő szempontok alapján állították össze. A szervezők mérlegelték, hogy kik azok a személyiségek, akiket szimbolikus súlyuk, hierarchikus és szakmai kapcsolataik, illetve valamilyen, az ünnepszervezést segítő gesztusuk (részvétel a szimbolikus kellékek beszerzésében, adomány, támogatás stb.) révén meg kell hívni az ünnepségre. Ezeket a személyeket külön borítékolt meghívóval hívták meg, hetekkel az ünnep előtt, másokat a megyei napilapban közzétett meghívó invitált a névadó ünnepségre. Ugyancsak személyes meghívót kaptak a környék iskoláinak és egyházainak képviselői (igazgatók, papok), ezek a meghívások legtöbb esetben korábbi meghívások viszonzásai voltak.

Az ünnepnap forgatókönyve

Az ünnepség napján kora reggel megnyíltak az iskola kapui. Itt megjegyezzük, hogy az ünnepnapon fizikailag sem a megszokott „hétköznapi” helyen nyitott kaput az iskola, hanem az évtizedek óta lezárt főajtón. A bejáráshoz néhány hónappal korábban faragott székely kiskaput állítottak. Ennek díszítőelemei között vallási és etnikus szimbólumok láthatók (unitárius címer, feliratként bibliai idézet, „magyaros” virágmotívumok).

Az iskola bejáratánál az érkező vendégeket székely ruhába öltözött fiatalok fogadták. Egy osztályteremben terített asztalon kalács, pálinka, kávé, üdítő, tea, szendvics, sütemény várta az idegenből érkezőket. Az iskola előtt, a falu Főutcáján a helyi fúvószenekar indulókat, Petőfi dalokat játszott. Bár szombati nap volt, az unitárius templomban a vasárnapi istentisztelet rítusa szerint harangoztak. Fél tizenegy után az ünneplőbe öltözött helyi lakosok is gyülekezni kezdtek a templom előtti téren. A harmadik harangzó előtt az iskolába érkezett elszármazottak, a más településekről meghívott vendégek is laza sorokban elindultak a templom felé. Az ünnepi istentisztelet a vasárnapi egyházi szertartás szokott időpontjában, délelőtt tizenegy órától kezdődött. A templomi szertartás ünnepélyességét a következő mozzanatok jelentették: a szokástól eltérően nem a helyi lelkész lépett a szószékre. Elsőként rövid imát mondott a Maros megyei egyházkör esperese, aki a falu szülötte, majd az egyházi szertartást az

Unitárius Egyház püspöke végezte. Az egyházközségbe először látogató püspököt a szószékre lépéskor egy régi, magasztaló unitárius énekkel köszöntötték.

A körülbelül egy órás templomi szertartás alatt a többszöri közös éneklés alkalmait fontos érzelmi mozzanatként figyelhettük meg. Ahogy az esemény folyamatában való részvétel, a személyes érintettség nemverbális jeleiből (arcművika, hangerő, testtartás finom mozdulatai) következtethettünk, az orgonajátékkal kísért közös éneklések az esemény emocionális feltöltésének kiemelkedő pillanatai voltak. (Ezt a helyszíni megfigyelésünket utóbb megerősítették néhány résztvevővel folytatott beszélgetéseink is.) A templomi szertartás a magyar nemzeti ima eléneklésével zárult.

A szertartás végeztével a püspök a templomból kivonuló férfiakkal kezét fogott, néhány üdvözlő szóval külön köszöntött mindenkit. E néhány másodperces szemtől-szembeni gesztus a helyiek felé az együvé tartozásnak, a közösség élményének, a közösségvállalásnak a kifejezését jelentette. Amennyire megfigyelhettük, az egyházi méltóság e gesztusát minden partnere nagy megtiszteltetésnek vette.

A templomból az ünneplő tömeg a néhány száz méterre lévő iskola felé vonult, miközben a fúvószenekar indulókba kezdett. Az iskola előtt az iskolaigazgató rövid üdvözlő, köszöntő beszédet mondott, majd a püspök leleplezte az épület falára rögzített emléktáblát és a Dávid Ferenc arcmását ábrázoló bronzplakettet. A leleplezés után a jelenlevők a fúvószenekar kísérete mellett elénekelték a székely himnuszt. Ezután a résztvevők az iskolaépület mögötti udvarra vonultak, ahol kezdetét vette az ünnepi műsor. A szervezők előzetes tervet készítettek az ünnepi műsorról, ennek keretében az összegyűlt tömeg előtt beszédet mondó személyek listájáról is. Ez a terv azonban módosult, mert az érkező meghívottak között olyan személyek is jelezték szólási szándékukat, akikre a szervezők nem számítottak (az egyház főgondnoka, a körzeti esperes).

A vendéglátók részéről köszöntő, üdvözlő beszédet mondott az iskolaigazgató, majd a felszólaló személyek az alábbi sorrendben következtek: az unitárius püspök, a megyei főtanfelügyelő, a körzeti unitárius esperes, a római katolikus plébános, a falu neves író-szülötte, a budapesti testvériskola igazgatója, az egyház főgondnoka, a történelemszakos tanfelügyelő, a község alpolgármestere, a vidék parlamenti képviselője (feltehetően e lista elején lett volna a helye, de késve érkezett), a körzeti iskolák részéről egyik szomszéd falu iskolaigazgatója, végül a helyi unitárius lelkész.

Az ünnepi beszédek a következő főbb elemekből építkeztek: a nemzeti történelmi múlt idézése, a múltban teremtett kultúrtörténelmi értékek, a neves és névtelen elődök felemelő példájának tisztelete, az ezekkel való azonosulásra buzdítás, a múlttal való folytonosság hangsúlyozása, nemzeti identitás, megmaradás, az iskola fennmaradásának fontossága, az iskolához főződő személyes élmények. A beszédek időtartamát a szervezők nem korlátozták.

A szónoklatok elhangzása után a megelőző napokban lezajlott rendezvények, különböző versenyek nyertes tanulói díjakat kaptak. A püspök minden kisiskolásnak személyesen adta át a jutalomkönyveket.

Ezután az iskolaudvarról a 270-300 fős tömeg lassan szétszéledt, ezalatt az utcán a fúvósok újra indulókat, keringőket kezdtek játszani. A meghívott vendégek a közös ebéden vettek részt.

Összefoglalás

Az ünnepszervezők néhány hónappal az esemény után elégedettek: úgy értékelik, hogy sikeres, felemelő, iskolájukhoz, Dávid Ferenc emlékéhez méltó rendezvényt sikerült lebonyolítani. Ezt erősítették meg az ünnep után a megyei közéleti és egyházi kiadványokban megjelent elismerő hangú beszámolók, ismertetések. Külön erkölcsi sikerként értékelték a szervezők, hogy a szakmai, intézményi hierarchiát fontos személyiségek képviselték, annak ellenére, hogy véletlenül konkurenciahelyzet alakult ki a szomszédos kisváros hasonló rendezvényével, ahol a középiskola negyvenéves fennállását ünnepelték. Az intézményi hierarchiában „magasabb” szomszéd szimbolikus lekörözésének másik mozzanata az volt, hogy az ünnepi kiadványokat összehasonlítva, a helyieké tetszetősebb, igényesebb kivitelűnek látszott. A külső homlokzat sikeres kimunkálását is eredménynek tekintik a szervezők. Emellett az ünnepre készülés napjaiban az iskolában fontos belső háttérmunka is lezajlott a történeti szimbólumok szocializálásának terén. A kezdeményező értelmiségi csoport ráértett arra, hogy a szimbólumok „elvont jelentését csak az érti meg, aki a társadalmi kommunikációban való előzetes részvétel előzetes folyamatában már megkapta ezt a hosszas explikációt, és a szocializáció révén kiépítették benne a megértéshez szükséges rezonációs struktúrákat...” (Buda 1993:144).

A Dávid Ferenc név melletti döntés és az ünnepség időpontjának egyeztetése a vallásalapító püspök halálának feltételezett dátumával egy jövőbeni lokális tradíció születését jelentheti. Az unitárius egyházi szertartásban minden évben – november tizenötödikéhez közeli vasárnapon – megemlékeznek Dávid Ferencről. A névadás naptári időpontja tehát a múlt közvetítésének egy speciális ideje is: a múlt a jelen közvetítésével létezhet, és az értelmiségi a múlt közvetítésének munkáját végzi (Ulin 1998:195). Ezt igazolják az *Emlékkönyv*ben közölt írások, a közölt fényképanyag, az ünnepségen elhangzott beszédek tartalma. Az ünnepszervezők jövőre, a névadás egyéves évfordulójára egy iskolazászló elkészíttetését tervezik, ezt akkor egy szerényebb ünnepséggel keretében fel is avatnák.

A fenti pozitív értelmezések az ünnepszervezőktől származnak, és helyszíni megfigyeléseinkből arra következtettünk, hogy az ünnep sok résztvevője is hasonlóképpen

vélekedett. Létezik azonban egy másfajta, az egész szimbolikus konstrukciót megkérdőjelező, negatív beállítódásban tárgyaló helyi beszédmód is. Ez a helyi értelmiségi, intézményi érdekellentétekben, korábbi, ki nem hordott konfliktusokban gyökerező beszédmód a személyes kapcsolatokban, személyközi interakciókban fogalmazódik meg. Részletekbe menő bemutatása oly mértékben a helyi specifikumok síkjára terelné az esemény kontextusának és jelentésszintjeinek tárgyalását, hogy ezúttal célkitűzésünkön kívül eső problémaként kezelhető.

2. A névadási gyakorlatról

A névadási eseménynek – mint apró epizódokat, cselekvések láncolatának sokaságát a végkifejlet felé csatornázó szimbolikus eseménynek – az ötlet megszületésétől a névadó ünnepségben kicsúcsosodó végkifejletig egy folyamatos, időnként megszakadó vagy felgyorsuló ritmusa, fejlődésmenete van.

A névadás ünnepe sokdimenziós jelentésteli struktúra, a társadalom szimbolikus dimenziójában létrehozott konstrukció. A szervezők jelentéstulajdonítási szándékainak vizsgálata, az ünnep különböző elemeiből szövődő jelentésösszefüggések feltárása az elemző feladata. Olyan komponensek szemantikájának megfejtésére gondolunk, mint a választott név, az ünnepi beszédek üzenetei, a használt történelmi dátumok és az ünnepi tárgykészlet, pl. emléklakett, feliratos emléktáblák, koszorú, virág, zászló, ünnepi alkalomra készült kiadványok. A kérdéseink arra vonatkoznak, hogy „mit jelentenek, mit fejeznek ki előfordulásukkal és közreműködésük révén: nevetségességet vagy kihívást, iróniát vagy dühöt, sznobizmust vagy büszkeséget... A tét természetesen a helyes értelmezés, mert legyen szó versről, személyről, történetről, szertartásról, intézményről, társadalomról – annak a dolognak a legmélyébe vezet bennünket, amelyiknek értelmezéséről szó van” (Geertz 1988:39).

A Székelyföldön a középiskolák és általános iskolák nagy többségét a helyi, vagy a nemzeti közösségek előtt ismert személyiségekről nevezték el. Miért lett fontos 1990 után a Székelyföld kis és nagy településein a helyi oktatási intézmények elnevezése a lokális vagy a nemzeti történelem neves személyiségeiről? A kérdésre több szempontból kereshető a magyarázat, kimerítő válaszra e rövid írásban nem vállalkozhatunk.

A szimbolikus események jelentésének megfejtéséhez kiindulópontként néhány olyan társadalomkutató álláspontját idézzük fel, akik a szimbólumok értelmezésének és a társadalmi kommunikációban betöltött funkcióiknak a megértéséhez segítenek hozzá.

Victor Turner mondja, hogy a szimbólum jelentései a tanulás társadalmi folyamatai során rögződnek utánzással, személyes részvétel által (Turner 1983:181). Ezt a gondolatot Niedermüller Péter a kontextus jelentésének kiemelésével folytatja, szerinte

a szimbólumoknak minden társadalomtörténeti és szociokulturális kontextusban van egy domináns jelentésük. Egy szimbólumnak annyiban van jelentése, amennyiben valamely megélt élethelyzettel, történeti helyzettel kapcsolatos tudásra, tapasztalatra, emlékezetre utal. Ennek az utalásnak a hiányában az adott szociokulturális környezetben egyetlen szimbólumnak sincs jelentése (Niedermüller 1993:159).

A szimbólumok alapvető fontosságú eszközök a társadalmi emlékezet kontinuitása szempontjából. Nem túlzás azt állítani, hogy a névadó ünnepek szimbolikájában dominánsak a múlttal való folytonosságra, a történelemmel, a múltból felmutatható értékekkel való azonosulásra utaló elemek. Az ünnepszervező értelmiségiek szimbolikus akcióikkal, a névadó személyiségek érdemeinek, kultúrtörténeti jelentőségének felmutatásával a társadalmi emlékezetet teremtik meg, ugyanakkor önreprezentációs mintákat kínálnak.

Az iskolanévadáshoz választott **névadó személyiségek** a társadalmi státus szempontjából a múlt igen széles társadalmi körképét rajzolják fel: a történelem jeles személyiségei, a szellemi élet kiválóságai, írók, költők, neves egyházi személyiségek, szentek, közjogi méltóságok nevei kerültek a székelyföldi iskolák homlokzatára. Például az 1998 végéig elnevezett 82 Hargita megyei iskola – az elemitől a középfokú tanintézményekig – névadó személyiségei a következőképp csoportosíthatók (a számok az esetszámokat jelzik. Egy-egy névnek különböző a terheltsége. Benedek Elekről, Petőfiről, Tamási Áronról például 4-6 esetben is neveztek el iskolát falun és városon):

Művészek: összesen 40 személy, ebből író: 21, költő: 11, festő, szobrász 8.

Tudós: 6.

Egyházi személyiség: 9.

Közjogi méltóság (király, fejedelem): 6.

1948-as szabadságharcos: 6.

Más értelmiségi (énekes, orvos, lelkész): 10.

A névadó személyiség és az elnevezett iskolák településének kapcsolatát vizsgálva az alábbi kapcsolattípus-változatokat különíthettük el:

	<i>esetszám</i>
1. a névadó személyiség helyi születésű:	35
2. itt alkotott, tevékenykedett, időt töltött	13
3. a nagyobb tájegység, régió szülőltje	8
4. a nemzeti kultúra és történelem magyar nyelvterületen ismert személyisége, de nem volt közvetlen kapcsolata a településsel	26

Ebből a mintából észrevehető a névválasztás két eltérő, kutatásunk terepén általánosnak mondható szempontja.

a.

Az 1-3. esetben a lokalitás, a településhez köthető mozzanat működik rendező-
elvként a szimbolikus személyiség kiválasztásában. Nemcsak az iskolanévadás, hanem
más szimbolikus tevékenységek is azt jelzik, hogy a lokális értékek megjelenítése, for-
galmazása a nemzeti közösség képzeletbeli terében fontos törekvése a falusi és a kis-
városi helyi társadalmaknak a Székelyföldön. Nem ennek az írásnak a tárgya, csak uta-
lunk arra, hogy a falumonográfiáknak, falutalálkozóknak, a sajtólevelezésnek is gyakran
egyik indítéka, kódolt szimbolikus jelentése a helyi értékek felmutatása, a hiányzó lo-
kális identitáskategóriák kidolgozása, megteremtése. Az ünnepszervező értelmiségi
helyi vagy a szűkebb kistáji keretekben ismert személyiségek nevéből emel emblémát,
azonosulásra felhívó szimbólumot.

Ezekhez a személyiségekhez az értelmiségi diskurzusban pozitív értékek rende-
lődnek. Néhány példa a névválasztást indokló dokumentumokból: „a szorgalom, a
példás magaviselet, hitéhez népéhez, való hűség”; „azért épp ezt a nevet választottuk,
mert munkásságával, életével példát mutathat a mai gyermekeknek és felnőtteknek is”;
„életútja, mártírhalála erőt és hitet ad, hogy tanulóinkat a keresztény erkölcs szellemé-
ben neveljük”; „vitézi tettei, szülőföldszeretete példaértékű fiataljaink és falunk lakói
előtt. Ezért akarjuk, hogy iskolánk ennek a bátor székelynek a nevét viselje”; „iskola-
alapító, iskolaépítő volt, és nincs más jelentősebb személyisége a településnek, akinek a
nevét az iskola felvehetné” stb.

Mások a választott személyiség településsel való kapcsolatát emelik ki: „annyira
szerette falunkat, hogy utolsó kívánsága az volt, hogy itt helyezték örök nyugalomra”;
„nagyon szerette szülőfaluját, élete során sokszor hazalátogatott”. Az életét Párizsban
befejező képzőművész „annak ellenére, hogy 14 éves korában elhagyta szülőfaluját... a
község büszkesége maradt”.

Az is megfelelő, elfogadott indoklás, hogy a csatába induló költő, hadvezér,
katonatiszt „itt töltötte utolsó éjszakáját”.

Néhány más esetben a település védőszentjéről nevezték el az iskolákat széles
helyi társadalmi részvétellel (a szülők javaslatára), vagy visszanyúlva a két világháború
közötti időszak hagyományaihoz.

b.

A centrumoktól távol eső kisvilágok identitástermelésének másik eljárása, hogy a
lokális közösségek ünnepszervezői az önreprezentáló identitáskategóriákat úgy választ-
ják meg, hogy saját identitásukat a centrummal való kapcsolatban termelik, szimboli-
kusan odakapcsolják, odatartozónak vallják magukat.

Az egyik elszigetelt hegyvidéki településen a helyi értelmiség pl. így indokolta, hogy a nyolc osztályos iskola a Jókai Mór nevét vette fel: „úgy gondoljuk, hogy ezzel hozzájárulnánk a legtermékenyebb magyar klasszikusunk írói munkásságának mélyebb megismertetéséhez, s egyben – ha csak ilyen gyöngye szállal is – bekapcsolnánk a különben eléggé elzárt vidékünket az egyetemes magyar kultúra vérkeringésébe”.

Ha a nemzeti kultúra neves személyiségeit választják, az értéktulajdonítás gyakran formalizált megfogalmazásokban jelentkezik: „személyiségét mély hazafiság, a szülőföld iránti mély szeretete” jellemezte; „élete végéig hű tudott maradni népéhez, hazájához”; „anyanyelvünk, magyarságtudatunk e kicsi mentsvárát az ő nevével fémjelezzük”. Vannak, akik felszólító módban fogalmaznak: „Erdély történelmének olyan egyénisége, akire hazája népe büszkén kell emlékezzék, és az egész emberiség tisztelettel kell adózzon nagysága előtt”.

Az iskolanévadás dramaturgiájának sajátossága, hogy a névválasztási döntés körülményei is igen változatosak. A névváltozatok közötti választások a helyi erőviszonyok, érdekharcok erőterébe ágyazódnak. Előfordul, hogy a névválasztás kapcsán belső feszültségek izzanak fel, korábbi érdekellentétek újulnak ki. Az írott dokumentumok a rejtett ellentétekből csak keveset sejtetnek. A jegyzőkönyvekből kiderül, hogy pl. a falusi névadáskor általában minden helyi formális intézmény képviselője véleményt mond, aktív résztvevő a végső döntésekben (polgármesteri hivatal, egyház). De arra is van példa, hogy az intézményi hierarchiában fentről érkezik javaslat a felveendő névre, máskor a helyi vetélkedést dönti el a megyei fórum általános szempontok előtérbe helyezésével. Nem egy esetben tapasztalható, hogy a lentiek ellenállnak, elvetik a kívülről érkező javaslatot, a „felsőbb sugallatot”, és saját változatukat érvényesítik.

A Hargita megyei máréfalvi iskola névadásakor pl. hat javaslat közül kellett választani. Névjavaslatokat tettek nyugdíjas helyi értelmiségiek, a katolikus plébános, a tantestület képviselője. A iskola vezetőségi gyűlésen bemutatásra került minden javasolt személy életrajza, tevékenysége. A jelenlevők szavaztak, végül két név maradt versenyben, ezek közül a jelenlevők nyílt szavazással választottak.

A választott neveket a névadók szimbólumokként, egy kifejezési aktus eszközeiként tűzik intézményük homlokzatára. A nevek jelezhetnek valamilyen érték melletti elkötelezettséget, orientációs pontokat a társadalom szimbolikus térszerkezetében való eligazodáshoz. Azt azonban nyomatékosan jelezzük, hogy nem a lokális társadalom teljes keresztmetszetének – minden csoportjának, rétegének –, hanem csak a szimbolikus akciók tervezését, szervezését, kivitelezését lebonyolító értelmiségi elit beállítódásainak, erőviszonyainak, értékeinek, érdekeinek kifejeződése a választott nevek.

Rejtve marad és csak módszeres esettanulmányokkal lehetne feltárni, hogy a lokális társadalmi csoportok szélesebb rétegei mennyire azonosulnak a helyi elit nyújtotta identitáskategóriákkal, önreprezentációs formákkal. Egy ilyen vizsgálatsorozat feltehetően sokféle azonosulási fokozatot, változatot hozhatna felszínre.

Csak jelezzük, hogy a szóban forgó aktus felfogható úgy is, mint a lokális identitás kifejezésének, a megmutatkozásnak egy területe, de talán ennél is fontosabb, hogy identitást nyújt az ünnepet létrehozó értelmiségieknek és az ünnepen résztvevőknek.

Azokon a településeken, ahol később került sor a névadó ünnepekre, az indítékok között nem elhanyagolható az **utánzó viselkedés** szerepe. Feltehetően működött a mintakövetés „más is ezt teszi” szociálpszichológiai effektusa is. A névadás a székelyföldi városok középiskoláitól az általános iskolák, óvodák és napközik szintjéig terjed. A folyamat a kilencvenes évek elejétől napjainkig tart.

Esetenként más tartalmak biztosíthatják a szimbólum jelentéstöltését. Az mindenestre fontos előkészítő mozzanat, hogy az elit bevigye a helyi nyilvánosságba a kitárlt, javasolt szimbólumot, és egy olyan elfogadható társadalmi konszenzust kényszerítsen ki a választott szimbólum kapcsán, hogy az esetleges ellenállás ne veszélyeztesse a szimbolikus esemény kimenetelét, és biztosított legyen a jövőbeni társadalmi használat esélye is. Ez jelenthetné a helyi elit identitástermelő tevékenységének legitimálását. A kezdeményező értelmiségi a lokális társadalmi nyilvánosságba való bevitelnek különböző eljárásait, kommunikációs formáit használja. A helyi híradás formális (pl. kábeltévé, helyi lap, egyházi hirdetés) és informális (spontán beszédhelyzetek) eszközei teszik nyilvánossá a kezdeményezést. Az egyik székelyföldi kisvárosban az értelmiség választotta, múlt században tevékenykedő személyiség neve már homályba merült. Az ünnepszervező értelmiségiek úgy próbálták ismertté tenni a helyi köztudatban, és egyúttal a névválasztás legitimitását is megteremteni, hogy a művelődési otthon előtti hirdetőtáblára egy rövid ismertetést függesztettek ki a névadó személyiség életrajzáról, érdemeiről, a településhez fűződő kapcsolatáról.

Az iskolai névadó ünnepek szervezési-kivitelezési forgatókönyveinek gyakorlatilag annyi változata lehetséges, ahány névadó ünnepségre sor kerül. A tervezés, lebonyolítás és az esemény utóéletének fázisaiban a különböző ünnepi elemek száma, funkciója, az epizódok, mozzanatok eltérő hangsúllyal jelenhetnek meg az események folyamatában. Vannak azonban állandó, mindig jelenlévő szerkezeti és ceremoniális elemek. Maga a cselekvésfolyam forgatókönyve, szerkezete nem mutat nagy különbségeket.

A névválasztás eldöntése utáni fontos csomópontok a cselekvésfolyamban a hivatalos jóváhagyás megszerzése, ünnepi tárgykészlet előkészítése, a vendégek meghívása, szimbolikus személyiségek beszédei, a nevet jelző tábla leleplezése, a közös étkezés.

Az ünnepi ceremónia és tárgykészlet mindig tartalmaz etnikus szimbólumokat, azonosulási fókuszokat (magyar történeti múlt értékei, nemzeti ima, székely himnusz, magyar nemzeti színekből kombinált koszorúk).

A legitimitás megszerzésének szempontjából mindig fontos az esemény kiterjesztése a lokalitás határain túlra: mindig vannak külső meghívottak, akik valamilyen területen fontos személyiségek a helyiek perspektívájából. Ugyanez a funkciójuk a készülő ünnepségről a sajtóban közzétett meghívóknak, előzetes ismertetéseknek, hirdetéseknek. Fontos, hogy minél többen vegyenek részt, minél többen tudjanak az eseményről. A meghívott szimbolikus személyiségek a szervezők kapcsolati tőkéjét erősítik. Mindig megtörténik a névadó személyiség felruházása szimbolikus jelentéssel, utalások történnek a szimbolikus név és a szimbolizált intézmény közötti kapcsolatra. Mindig megszervezik az ünnepre mozgósító ceremóniát.

A névadás szervezése mint közös cselekvési keret aktivizálja a helyben szunnyadó energiákat, cselekvések, magatartások, viselkedési módozatok egyeztetésének, együttműködési készségek kialakításának alkalma. Természetesen ugyanakkor érdekharcol, státusellentétek szembesülésének, csoportközi elhatárolódásoknak is keretei ezek a rendezvények. Az intézményi névadás részben kidolgozott, de állandóan alakuló rítus; sikeressé akkor válik, ha szimbolikus konstrukcióként képes a társadalmi emlékezet átadására.

Szakirodalom

Allport, G. W. 1977

Az előítélet. Akadémiai kiadó. Budapest.

Buda Béla 1993

Hozzászólás a szimbólum vitához. Replika 11–12. Szociológiai folyóirat. Budapest.

Geertz, Clifford 1988

Sűrű leírás. Út a kultúra értelmező elméletéhez. In: Misszionáriusok a csónakban. Válogatta: Vári András. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Niedermüller Péter 1993

Megjegyzések a „szimbolikusról”. Replika 11–12. Szociológiai folyóirat. Budapest.

Turner, Victor 1983

Szimbólumtanulmányok. In: Jelkép – Kommunikáció – Társadalmi gyakorlat. Válogatott tanulmányok a szimbolikus antropológia köréből. Szerkesztette: Hoppál Mihály és Niedermüller Péter. Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Budapest.

Ulin, C. R. 1998

Hagyományalkotás és reprezentáció mint kulturális tőke. Replika 29. sz. 195.